

ΟΙ «ΝΕΦΕΛΕΣ» ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗ ΓΙΑ ΤΗΝ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

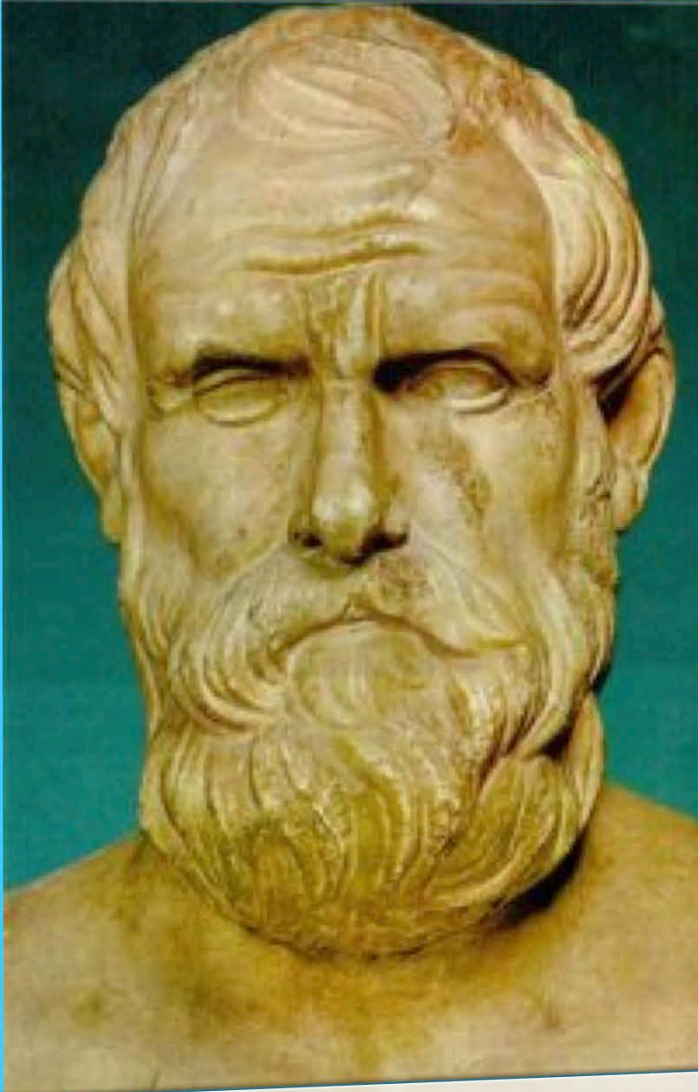
Αντώνης Κ. Πετρίδης
Επίκουρος Καθηγητής Κλασικής Φιλολογίας
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στο σημερινό σεμινάριο

- * Θα εξηγηθεί η λογική που υπαγόρευσε τις επιλογές μας κατά την οργάνωση του μαθήματος της Αρχαίας Γραμματείας από μετάφραση στην Γ' Γυμνασίου και την Α' Λυκείου.
- * Πιο συγκεκριμένα, θα αναλυθούν οι λόγοι για τους οποίους επιλέξαμε τις Νεφέλες για την Γ' Γυμνασίου.
- * Θα παρουσιαστεί η δομή και η φιλοσοφία του καινούριου εκπαιδευτικού υλικού.

Αριστοφάνης για πρώτη φορά!

* Στο πλαίσιο λοιπόν της συνεχιζόμενης μεταρρύθμισης του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών και συγκεκριμένα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας από μετάφραση, εισάγεται από τη σχολική χρονιά 2013-14 η διδασκαλία της κωμωδίας του Αριστοφάνη *Νεφέλες* στην Γ΄ Γυμνασίου.

Στην Ελλάδα διδάσκονται
εδώ και μερικά χρόνια οι
«Ορνιθες». Μάλλον όμως
εδώ έχουμε την πρώτη
απόπειρα στην ιστορία της
κυπριακής μέσης
εκπαίδευσης να διδαχθεί
συστηματικά η Παλαιά
Κωμωδία στο Γυμνάσιο και
μάάλιστα με εκπαιδευτικό
υλικό που ετοίμασε το
Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
Κύπρου (ΥΑΠ).

Γιατί Κωμωδία;

Οι «Νεφέλες», αν και έργο ιδιότυπο, περιλαμβάνουν αρκετά τυπικά στοιχεία της Παλαιάς Κωμωδίας, ώστε οι μαθητές να κατανοήσουν την ουσία αυτού του θεατρικού είδους, χωρίς το οποίο οι γνώσεις τους για το αρχαίο ελληνικό θέατρο θα παρέμεναν ημιτελείς και χωλές!

Δεν γίνεται Θέατρο χωρίς Κωμωδία!

- * Με τις Νεφέλες καλύπτεται ένα σοβαρό, διαχρονικό κενό στη διδασκαλία του αρχαίου ελληνικού δράματος στη Μέση Εκπαίδευση, με την προσθήκη του άλλου μεγάλου, αλλά αδικημένου πόλου της αθηναϊκής δραματικής παραγωγής.
- * Η Τραγωδία και η Κωμωδία συνυπήρξαν στα Μεγάλα Διονύσια από το 486 π.Χ. και στα Λήναια από τη δεκαετία του 440 π.Χ. Το ένα θεατρικό είδος προϋποθέτει και διαμορφώνει το άλλο (έστω και αν η ώσμωση είναι πιο εμφανής στην Κωμωδία).
- * Δεν νοείται διδασκαλία του αρχαιοελληνικού θεάτρου χωρίς την Κωμωδία!

Δεν θα διδάσκεται πια τραγωδία;

- * Οι Νεφέλες αντικαθιστούν την τραγωδία του Ευριπίδη Ελένη, αλλά **φυσικά δεν εκπαραθυρώνουν την τραγωδία από τη Μέση Εκπαίδευση!** Αντιθέτως, η διδασκαλία της τραγωδίας ενισχύεται.
- * Η διδασκαλία της τραγωδίας μεταφέρεται πια στην Α' Λυκείου, όπου με τους μαθητές πολύ καλύτερα προετοιμασμένους, θα διδαχθεί κείμενο πολύ πιο αντιπροσωπευτικό του τραγικού είδους από ό,τι η Ελένη.
- * Κατά πάσα πιθανότητα το κείμενο αυτό θα είναι η **Εκάβη του Ευριπίδη** (αν και αυτό δεν είναι τελεσίδικο)

Δεν θα διδάσκεται πια τραγωδία;

- * Με τη διδασκαλία του «Κύκλωπα» από το πρωτότυπο (αλλά σε διασκευή) και των «Νεφελών», οι μαθητές μας θα διδάσκονται πια και τα τρία δραματικά είδη που ανέδειξε η αρχαία Αθήνα: το σατυρικό δράμα, την τραγωδία και την κωμωδία.
- * «Κύκλωπας» και «Νεφέλες» προετοιμάζουν επίσης τους μαθητές μας για την υποδοχή της τραγωδίας.

**Αφού όμως δεν
νοείται θέατρο
χωρίς Κωμωδία,
τότε γιατί
καθυστέρησε
τόσα χρόνια η
εισαγωγή της
στο Γυμνάσιο;...**

Φοβίες και αλήθειες...

- * Είναι λυπηρό, είναι όμως αλήθεια, δυστυχώς, πως ο Αριστοφάνης αντιμετωπίζεται συχνά με φοβία.
- * Επικρατεί η αντίληψη ότι η Παλαιά Κωμωδία «δεν κάνει για τα σχολεία», εξαιτίας του πικάντικου περιεχομένου της, των αισχρολογιών που διασπείρονται στα κείμενά της και γενικά της έμφρασης που δίνει στις σαρκικές λειτουργίες κάθε λογής.
- * Για τους ίδιους λόγους μέχρι το 1950 περίπου πιστευόταν πως δεν έκανε καν για το θέατρο!...

Φοβίες και αλήθειες...

- * Δεν χρειάζονται βέβαια μεταξύ φιλολόγων πολλές κουβέντες, για να πειστούμε ότι αυτές οι φοβίες είναι άστοχες!
- * Παρά την αθυρόστομη γλώσσα, τον οργιώδη ιθυφαλλισμό ορισμένων έργων της (όχι πάντως των Νεφελών!) και την ανηλεώς εικονοκλαστική κριτική της (παραδόξως, χάρη σ' αυτά ακριβώς!), **λίγα είδη της αρχαιοελληνικής γραμματείας εκπέμπουν τέτοια ασυμβίβαστη, τέτοια αδιαπραγμάτευτη και αδέκαστη προσήλωση στην ηθική όσο η Κωμωδία.**

Φοβίες και αλήθειες...

- * Η αισχρολογία, άλλωστε, στον Αριστοφάνη έχει ως μακρινό της πρόγονο τις αποτροπαϊκές και καθαρτήριες τελετουργίες με τις οποίες η κοινότητα των πολιτών απαλλασσόταν από το μίasma, το άγος και τη βασκανία.
- * Όταν ο Αριστοφάνης λοιπόν αισχρολογεί, η γλώσσα του παρασύρει σαν χείμαρρος το Κακό και ανακαινίζει την Πόλη.

Φοβίες και αλήθειες...

* Δεν χρειάζεται επομένως ούτε να απολογούμαστε (ο Αριστοφάνης δεν έχει ανάγκη απολογητές!) ούτε να αγωνιούμε – στην περίπτωση των Νεφελών ακόμη λιγότερο!

* Θα εξηγήσω αμέσως το γιατί.

Φοβίες και αλήθειες...

- * Πρώτον: αναντίρρητα, πολλές αριστοφανικές κωμωδίες έχουν αυξημένες σεξουαλικές αναφορές τόσο στο επίπεδο της γλώσσας όσο και στο επίπεδο της παράστασης.
- * Αυτό όμως ΔΕΝ ισχύει στην περίπτωση των «Νεφελών»!
- * Οι «Νεφέλες» είναι ένα από τα ηπιότερα έργα του Αριστοφάνη από την άποψη της αισχρολογίας και της αθυροστομίας.
- * Το σεξ δεν αποτελεί θέμα στην κωμωδία αυτή.

Φοβίες και αλήθειες...

- * **Δεύτερον, ακόμη και οι λίγες, δευτερεύουσες σε σημασία, έκταση και ένταση σεξουαλικές αναφορές που υπάρχουν «σιδερώνονται» πλήρως στη μετάφραση του Θρασύβουλου Σταύρου.**
- * Η μετάφραση αυτή δεν είναι ενδεχομένως η θεατρικότερη, η πιο ζωντανή και η πιο «αριστοφανική» που κυκλοφορεί.
- * Την επιλέξαμε όμως ακριβώς γιατί, πιστή στην εποχή της, «εξυγιαίνει» το αριστοφανικό κείμενο...

Φοβίες και αλήθειες...

- * Τρίτον, τα ελάχιστα σημεία που απομένουν τολμήσαμε (με βαριά καρδιά ομολογουμένως) είτε να τα παραλείψουμε είτε να τα διασκευάσουμε ελαφρώς είτε να μην τα τονίσουμε στα σχόλια.
- * Ελπίζουμε να μας συγχωρεθεί αυτό το θράσος...

Οι «Νεφέλες» και οι Βυζαντινοί...

- * Οι Νεφέλες είναι έργο που προσφέρεται κατεξοχήν για διδασκαλία. Αυτό δείχνει άλλωστε και η ιστορία του έργου.
- * Δεν είναι σίγουρα τυχαίο το γεγονός ότι στο Βυζάντιο οι Νεφέλες, μαζί με τους Βατράχους και τον Πλούτο – τα τρία εκείνα έργα ακριβώς με τη λιγότερη έμφαση στη σεξουαλικότητα και τις σωματικές λειτουργίες - συναποτελούσαν τη λεγόμενη «βυζαντινή τριάδα», δηλαδή τις τρεις εκείνες κωμωδίες του Αριστοφάνη που αντιγράφονταν και σχολιάζονταν περισσότερο, με σκοπό τόσο την ευρύτερη κυκλοφορία τους, αλλά κυρίως τη διδασκαλία σε παιδιά όχι μεγαλύτερης ηλικίας από τους δικούς μας μαθητές.

Γιατί λοιπόν «Νεφρέλες»;

Σίγουρα όχι μόνο γιατί είναι
«ανώδυνο» έργο!

Γιατί «Νεφέλες»;

- * Οι Νεφέλες, όπως είπαμε συμπληρώνουν άριστα τη διδασκαλία του σατυρικού δράματος Κύκλωψ όχι μόνο εξαιτίας του κωμικού χαρακτήρα τους, αλλά και της θεματολογίας τους.
- * Το σατυρικό δράμα του Ευριπίδη, μια τραγωδία παίζουσα, σχολιάζει με τρόπο ανάλαφρο σοβαρά ζητήματα, όπως ο πολιτισμός και η βαρβαρότητα, το σοφιστικό δίκαιο του ισχυροτέρου κλπ.
- * Δίπλα σε αυτό εισάγεται **μια ιδιότυπη κωμωδία του Αριστοφάνη**, που στοχοποιεί επίσης τη σοφιστική διδασκαλία, που μετέρχεται το γελοϊόν, αλλά που τελικά καταλήγει με τόνους σκοτεινούς και αμφίσημους, με μια πράξη εγκληματικής βίας, που δεν ξεκαθαρίζει το ηθικό τοπίο και που θυμίζει την τραγωδία του Ευριπίδη.

Γιατί «Νεφέλες»;
Οι «Νεφέλες», η ιστορία ενός κατακαημένου, καταχρεωμένου φουκαρά, αλλά πάνω από όλα μιας κοινωνίας που ταλανίζεται από βαθιά ΚΡΙΣΗ (ηθική και πολιτική, πολύ περισσότερο παρά οικονομική!) είναι έργο με ιδιαίτερα μοντέρνες θεματολογικές απηχήσεις!

Θα το πιστεύατε ότι αυτή είναι η περίληψη των Νεφελών;

- * Ένας κατακαημένος φουκαράς, χωριάτης και ολίγον τι λειψός, βρίσκεται χωρίς καλά-καλά να το καταλάβει, κι ενώ πίστευε πως η οικονομία του είναι αλώβητη κι η κρίση γύρω του δεν θα τον αγγίξει, πνιγμένος στα χρέη!
- * Ο συμπαθής ηλίθιος είναι ένα βήμα πριν τη στάση πληρωμών και την κατάσχεση του αερί... ε, της περιουσίας του, γιατί η κοκορόμυαλη γυναίκα του και ο ξιπασμένος γιος του ζουν σπάταλη ζωή πολύ πέρα από τις δυνατότητές τους.

Θα το πιστεύατε ότι αυτή είναι η περίληψη των Νεφελών;

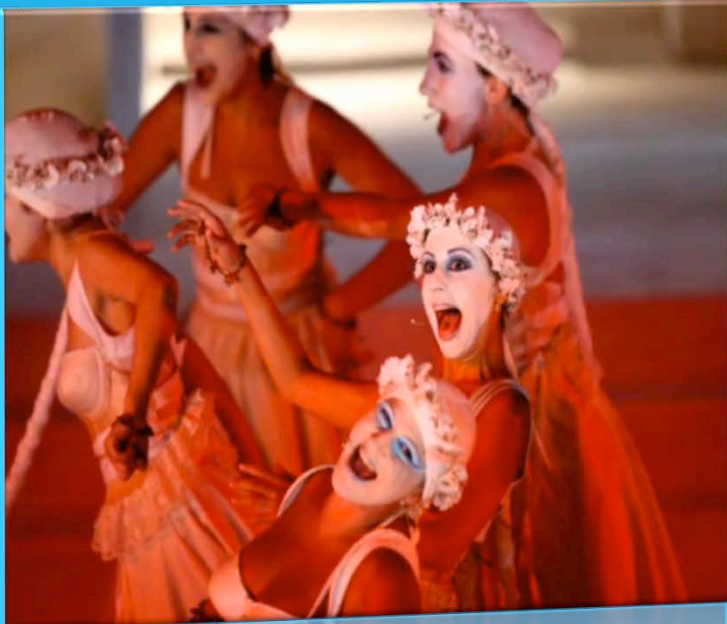
*Για χρόνια ο χωριάτης μας δανείζεται ασύστολα ξένους παράδες, για να μπορεί ο κανακάρης του να καβαλάει τις BMW... συγγνώμη, τα άλογα ράτσας που του αρέσουν και η κοινωνία... λάθος, η γυναίκα του, να ζει την ψευδαίσθηση που τη βολεύει.

Θα το πιστεύατε ότι αυτή είναι η περίληψη των Νεφελών;

- * Κάποια στιγμή όμως έρχεται η ώρα που ο ανόητος χωριάτης μας πρέπει να πληρώσει... Φυσικά δεν έχει μία!
- * Και πάλι κάποιοι απατεώνες τον πείθουν ότι μπορεί με κουτοπονηριές να ξεγελάσει τους δανειστές του.
- * Έτσι αποφασίζει να γράψει τον γιο του στο τοπικό Εργοστάσιο Μαζικής Παραγωγής Εξυπνάδας, για να μάθει πώς να ξεγελά τους θρασείς και αναίσθητους εκείνους ξένους, που θέλουν τα λεφτά τους πίσω!
- * Το σχέδιο φυσικά αποδεικνύεται μπούμεραγκ...

Γιατί «Νεφέλες»;

Οι «Νεφέλες» είναι η κωμωδία της Κρίσης!

Η κρίση όμως αυτή δεν οφείλεται στην ανωριμότητα και μόνο του Φειδιππίδη ή στην άρνηση της γυναίκας του Στρεψιάδη να αποδεχθεί τις πραγματικότητες του βίου της. Οφείλεται εξίσου στον ίδιο τον γέροντα, που στερείται την πιο στοιχειώδη ευθυκρισία και που καταφεύγει στις εύκολες λύσεις της ρεμούλας και της απάτης.

Γιατί
«Νεφέλες»;

Η κρίση των «Νε-
φελών» είναι μόνο
δευτερευόντως...
κρίση χρέους!
Είναι πάνω από
όλα κρίση ηθική,
πολιτική και
κοινωνική!

Γιατί «Νεφέλες»;

Οι «Νεφέλες» είναι τελικά η κωμωδία μιας κοινωνίας βαθιά δηλητηριασμένης και άρρωστης, αθεράπευτα παραδομένης στα χέρια λίγων επιτηδείων, που εκμεταλλεύονται την ανοησία και την ακρισία των πολλών. Οι «Νεφέλες», αν και δεν έχουν την πολεμική και πολιτική θεματολογία των «Αχαρνέων» ή των «Ιππέων», είναι έργο βγαλμένο από το ίδιο ιδεολογικό καλούπι.

Γιατί «Νεφέλες»;

Ακριβώς επειδή η ουσία των «Νεφελών» δεν έγκειται στην ασήμαντη προσωπική ταλαιπωρία του Στρεψιάδη, αλλά στις βαθύτερες αιτίες που την προκάλεσαν, οι «Νεφέλες» είναι μαύρη, ειρωνική κωμωδία, που παίζει με τις συμβάσεις του κωμικού είδους και καταλήγει με μια από τις αμφίσημες σκηνές σε ολόκληρο το αρχαίο ελληνικό θεατρικό corpus.

«Νεφέλες»: ειρωνική, μαύρη κωμωδία!

- * Αντί με το συνηθισμένο γλέντι, τον κῶμον, το έργο μας τελειώνει με μια πράξη βίας και καταστροφής, η οποία μάλιστα δεν είναι καν καθαρτική.
- * Γιατί ο εμπρησμός του Φροντιστηρίου από τον Στρεψιάδη, απονέμει μεν κάποιας μορφής δικαιοσύνη (επιβάλλει στον Σωκράτη την τιμωρία που του αναλογεί) αλλά δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι με τον τρόπο αυτό αναστρέφεται η αρνητική κατάσταση που το Φροντιστήριο έχει προκαλέσει.
- * **Δεν είναι καθόλου σαφές ότι οι ανήθικες πρακτικές, οι αρρωστημένες νοοτροπίες και η ηθική κατρακύλα έχουν πράγματι υποστεί καίριο πλήγμα.**

«Νεφέλες»: ειρωνική, μαύρη κωμωδία!

- * Ο Στρεψιάδης εκδικείται τον Σωκράτη βίαια και χωρίς έλεος.
- * Η παρέμβαση του χορού των Νεφελών στο τέλος όμως υποδεικνύει και το μέγεθος της προσωπικής του ευθύνης: ο γέρος αφέθηκε να παρασυρθεί στα μονοπάτια της ατιμίας. Επαθε, για να μάθει!
- * Ο Στρεψιάδης συνέρχεται πλήρως και ξαναβρίσκει τον ηθικό του βηματισμό.
- * Αλλά η αδυναμία του να μεταπείσει τον Φειδιππίδη αναδεικνύει το γεγονός ότι η ποιητική δικαιοσύνη που απονέμεται στο τέλος του έργου έχει περιορισμούς, είναι μερική, όχι απόλυτη. **Το Φροντιστήριο μεν γίνεται παρανάλωμα του πυρός, αλλά ο δηλητηριώδης σπόρος του Σωκράτη έχει ήδη πιάσει ρίζες στην κοινωνία.**

«Νεφέλες»: ειρωνική, μαύρη κωμωδία!

- * Ο Φειδιππίδης, ο νέος, το μέλλον της Αθήνας, δεν αλλάζει καθόλου· παραμένει προσκολλημένος στους δασκάλους του και τις διδαχές τους.
- * Η στάση αυτή του Φειδιππίδη στο τέλος είναι ο σκοτεινότερος ίσως τόνος σε ολόκληρο το έργο.
- * Ο νεαρός είναι υπεράνω θεραπείας· έχει διαφθαρεί σε μη αναστρέψιμο βαθμό. Η μόλυνση έχει προχωρήσει τόσο βαθιά στο σύστημά του — στον οργανισμό των πιο δυναμικών μονάδων της κοινωνίας, αφήνεται να εννοηθεί — που δεν μπορεί πια να γιατρευτεί.
- * Η φωτιά του Στρεψιάδη δεν καυτηριάζει πλήρως την πληγή, δεν σκοτώνει εντελώς το μικρόβιο.

«Νεφέλες»: ειρωνική μαύρη κωμωδία!

- * Το τέλος του έργου είναι εξίσου ειρωνικό όσο και η προηγούμενη εξέλιξή του.
- * Η αίσθηση που μας δίνει ο εμπρησμός του Φροντιστηρίου είναι ότι πρόκειται για πράξη που ικανοποιεί μεν τα πιο ταπεινά εκδικητικά μας ένστικτα, αλλά που δεν λύνει πράγματι το πρόβλημα, απλούστατα επειδή αυτό βρίσκεται πολύ πιο βαθιά.

«Νεφέλες»: ειρωνική, μαύρη κωμωδία!

- * Μάλιστα, παρά κάθε προσδοκία και κατά παράβαση κάθε σύμβασης, οι «Νεφέλες» ενδέχεται να τελειώνουν **όχι απλά με έναν εμπρησμό, αλλά με μια μαζική δολοφονία, η οποία μάλιστα δεν έχει καν θύμα τον κατεξοχήν υπεύθυνο τη όλης ιστορίας: κατά πάσα πιθανότητα, οι Μαθητές του Σωκράτη καίγονται ζωντανοί μαζί με το Φροντιστήριο!**
- * Αχνές φωνές, φάσματα θλιβερά, άυλες υπάρξεις σχεδόν, οι Μαθητές χάνονται στη φωτιά, ενώ ο ίδιος ο Σωκράτης, ο ένοχος, ο ηθικός και φυσικός αυτουργός, παρακολουθεί την καταστροφή από τη σκηνή και σώζεται!

«Νεφέλες»: ειρωνική, μαύρη κωμωδία!

- * Στην τελική σκηνή των «Νεφελών», με τρόπο παράδοξο και γελοίο, και αφού τα πράγματα έχουν φτάσει σε σημείο απροχώρητο (αφού δεν υπάρχει τρόπος να λυθεί ο γόρδιος δεσμός της δράσης), ο Αριστοφάνης καταλήγει σε λύση δραστική.
- * Στην πρώτη είσοδο του Σωκράτη, ο Αριστοφάνης είχε βάλει τον φιλόσοφο να εισέρχεται στη σκηνή με τη μηχανή, το θεατρικό εκείνο μηχανήμα με το οποίο εισάγεται στην Τραγωδία ο άπο μηχανής θεός.

«Νεφέλες»: ειρωνική, μαύρη κωμωδία!

- * Ο Σωκράτης ήταν ψηλά και ο Στρεψιάδης χαμηλά. Τώρα, στην Εξοδο, η χωροταξική αυτή σχέση αντιστρέφεται: ο Στρεψιάδης εμφανίζεται, σαν θεός, στην κορυφή του λογείου, το «θεολογεῖον», στον χώρο δηλαδή όπου εμφανίζονται συνήθως στο τέλος των τραγωδιών οι θεοί.
- * Ο Στρεψιάδης, καθώς επιβάλλει τη σκληρή εκδίκησή του, επιχειρεί να εμφανιστεί ως θεός-τιμωρός ή έστω ως όργανο τέτοιου θεού, του Ερμή.
- * Ο ίδιος ο Ερμής όμως ΔΕΝ εμφανίζεται ούτε ακούγεται να δίνει εντολή στον Στρεψιάδη να κάψει το Φροντιστήριο, όπως ισχυρίζεται ο γέρος.

«Νεφέλες»: ειρωνική, μαύρη κωμωδία!

- * Ο Στρεψιάδης επιχειρεί να αποδώσει στον Θεό μια εγκληματική ενέργεια καθαρά δικής του έμπνευσης, ώστε να απαλλαγεί από την ηθική ευθύνη.
- * Παραμένει όμως εντελώς τόσο ακάλυπτος ηθικά, όσο ατελέσφορη, μη καθαρτική είναι και η ίδια η εκδίκησή του, όσο προβληματική ήταν η συμπεριφορά του σε ολόκληρο το έργο.
- * Ο Στρεψιάδης είναι ένας κωμικός ήρωας από την ανάποδη, ένας από τους ελάχιστους αριστοφανικούς πρωταγωνιστές που υπονομεύεται με αυτό τον τρόπο!

«Νεφέλες»: ειρωνική, μαύρη κωμωδία!

- * Το κακό στην Αθήνα έγινε και δεν υπάρχουν μαγικές θεραπείες.
- * Η ζημιά έγινε, γιατί, όπως μας πληροφορεί ήδη η Παράβαση του έργου, οι Αθηναίοι είναι ευεπίφοροι σε κακές επιρροές, γιατί δεν μπορούν να διαχωρίσουν το δίκαιο από το άδικο, τους χρηστούς πολίτες από τους φαύλους.

Γιατί «Νεφέλες»;

- * Οι πλείστες, αν όχι όλες, οι κωμωδίες του Αριστοφάνη σχεδόν κρύβουν στο τέλος, κάτω από τους εκκωφαντικούς ήχους του γλεντιού, τέτοιου είδους άβολα, ενοχλητικά μηνύματα.
- * Καμιά άλλη όμως δεν τελειώνει με τόνους τόσο δύσπεπτους, τόσο απερίφραστα πικρούς και τόσο αδιάλυτα απελπισμένους.
- * **Οι «Νεφέλες» του Αριστοφάνη προσεγγίζουν σε μεγάλο βαθμό το πνεύμα της Τραγωδίας!**

Γιατί «Νεφέλες»;

- * **Αν λοιπόν ο «Κύκλωψ» προλειαίνει το έδαφος για την Εκάβη** (πιστεύεται ότι συνδιδάχθηκε με την τραγωδία αυτή του Ευριπίδη στο πλαίσιο της ίδιας τετραλογίας και ότι παραπέμπει υπαινικτικά στα θέματά της), **οι «Νεφέλες»:**
  - από τη μια αποτελούν καλό παράδειγμα του κωμικού τρόπου.
  - από την άλλη όμως, επίσης, **όπως παραδόξως, προετοιμάζουν τους μαθητές μας και για την πικρή, βίαιη επίγευση που αφήνει η τραγωδία του Ευριπίδη!**

Γιατί «Νεφέλες»;

- * Οι Νεφέλες αποτελούν εξαιρετικό εργαλείο μάθησης για παιδιά κάθε ηλικίας.
- * Είναι έργο που παρουσιάζει πολλά από τα τυπικά στοιχεία του είδους που ονομάζεται «Παλαιά Κωμωδία» (κυριότερος εκπρόσωπος της οποίας είναι για μας ο Αριστοφάνης), άρα μπορεί να αποτελέσει μέσον για γενικότερη εμβάθυνση στη φύση και τη λειτουργία αυτού του άλλου, μετά την Τραγωδία, πόλου του αρχαίου ελληνικού θεάτρου.
- * Είναι όμως ταυτόχρονα και έργο που **παίζει με τις συμβάσεις του είδους που υπηρετεί, που τις σχολιάζει ειρωνικά και τις υπονομεύει με πάρα πολλούς τρόπους** (εδώ αναφερθήκαμε μόνο σε έναν!).

Γιατί «Νεφέλες»;

- * Το να εντοπίσουμε αυτό το παιγνίδι του Αριστοφάνη, τον ανατρεπτικό σαρκασμό και αυτοσαρκασμό του, είναι ένα πρώτο βήμα, για να διεισδύσουμε στη διδακτική διάσταση της Κωμωδίας εν γένει.
- * Η Κωμωδία από τη φύση της είναι πάντα στην αντιπολίτευση: η δηκτική της γλώσσα δεν αφήνει τίποτα όρθιο· παρασύρει με σφοδρότητα όλο τον ηθικό βόρβορο που μολύνει την πόλη.

Γιατί «Νεφέλες»;

- * **Ετσι το έργο αυτό μπορεί να αποτελέσει αφορμή για γόνιμο προβληματισμό πάνω σε έννοιες όπως:**
  - **η παράδοση και ο νεωτερισμός**
  - **το εκπαιδευτικό σύστημα και η αγωγή των νέων**
  - **οι σχέσεις γονέων και παιδιών και το χάσμα των γενεών**
  - **αλλά και άλλα, ακόμη πιο βαθιά, όπως η ευθύνη του πνευματικού ανθρώπου και του απλού πολίτη σε περιόδους ηθικής, οικονομικής και πολιτικής κρίσης.**

ΤΟ ΝΕΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΝΕΦΕΛΕΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΗ: Αντώνης Κ. Πετρίδης

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ: Λουκία Χατζημιχαήλ

ΣΥΝΕΡΓΑΣΤΗΚΑΝ: Πόπη Πούγιουρου, Εφη
Πολυκάρπου, Ελενα Πηδιά, Ανδρέας Κρίγκος

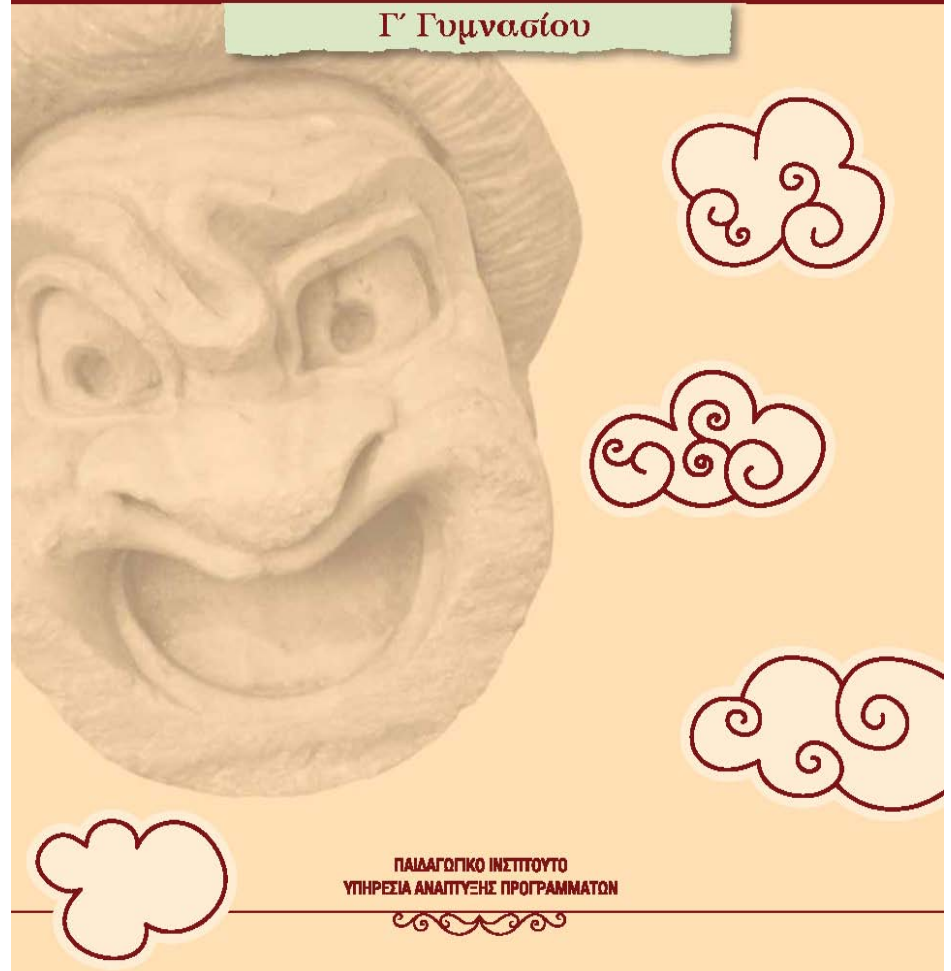
Οι «Νεφέλες» του Αριστοφάνη για την Γ' Γυμνασίου

Αντώνης Κ. Πετρίδης
Λευκωσία: ΠΙΚ-ΥΑΠ 2013
(προκαταρκτική
έκδοση)

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Οι Νεφέλες του Αριστοφάνη

Γ' Γυμνασίου

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Σύντομο ιστορικό

- * Τον Φεβρουάριο του 2013 το ΠΙΚ και η ΥΑΠ ανέθεσαν στον υποφαινόμενο τη συγγραφή του νέου εγχειριδίου για τη διδασκαλία των Νεφελών του Αριστοφάνη στην Γ΄ Γυμνασίου.
- * Το βιβλίο αυτό, το οποίο θα λειτουργούσε ταυτόχρονα και ως Εγχειρίδιο Μαθητή και ως Βιβλίο του Εκπαιδευτικού, εισάγει αισίως την τρίτη πλέον φάση υλοποίησης του Νέου Αναλυτικού Προγράμματος στο μάθημα των ΑΕ.

Σύντομο ιστορικό

* Την υποστήριξη της προσπάθειας του υποφαινομένου ανέλαβε ομάδα φιλολόγων, η οποία αποτελούνταν από τους:

- **Λουκία Χατζημιχαήλ**, ΕΜΕ, σύνδεσμο για τα Αρχαία Ελληνικά
- **Πόπη Πούγιουρου**, Φιλολόγο, Λειτουργό ΓΑΠ
- **Ελενα Πηδιά**, Φιλολόγο, Σύμβουλο Φιλολογικών Μαθημάτων
- **Εφη Πολυκάρπου**, Φιλολόγο, ΣΦΜ
- **Ανδρέα Κρίγκο**, Δρα. Φιλολογίας, Λειτουργό ΠΙΚ

Σύντομο ιστορικό

- * Το ολοκληρωμένο βιβλίο παραδόθηκε στην ΥΑΠ στις 18 Ιουνίου 2013.
- * Σε πρώτη φάση, κατά τη σχολική χρονιά 2013-14, θα κυκλοφορήσει σε πρόχειρη (προκαταρκτική) έκδοση με την ηλεκτρονική σελίδωση του αρχείου Word. Η προκαταρκτική έκδοση θα είναι στη διάθεσή σας εντός του Ιουλίου.
- * **Η επίσημη έκδοση θα τεθεί στη διάθεση των εκπαιδευτικών από τη σχολική χρονιά 2014-15.**
- * Επομένως, μέχρι τον Μάρτιο του 2014, τουλάχιστον, υπάρχει περιθώριο για αλλαγές (προσθαφαιρέσεις, προσαρμογές, διορθώσεις κλπ.). **Τα σχόλιά σας είναι πολύτιμα!**

Το αριστοφανικό κείμενο

- * Το βιβλίο περιλαμβάνει αυτούσιο το κείμενο των Νεφελών του Αριστοφάνη σε μετάφραση Θρασύβουλου Σταύρου.
- * Σε ένα σημείο μόνο του κειμένου, στον Α' Επιρρηματικό Αγώνα, παραλείφθηκε μικρός αριθμός στίχων, με σκοπό την καλύτερη προσαρμογή του κειμένου στις ανάγκες και τις πραγματικότητες της Μέσης Εκπαίδευσης.
- * Διατηρήθηκαν οι σκηνικές οδηγίες και η ορθογραφία του μεταφραστή (σε μονοτονικό όμως).
- * Προστέθηκαν πλαγιότιτλοι για τη διευκόλυνση της ανάγνωσης.
- * Το κείμενο συνοδεύεται από υποσημειώσεις, οι οποίες παρέχουν λεξιλογικές κυρίως διευκρινίσεις.

Το αριστοφανικό κείμενο

- * Με σκοπό την καλύτερη δυνατή προσαρμογή του κειμένου στη διδασκαλία, αποφασίσαμε, μετά από πολύ προβληματισμό, να μην προσφέρουμε το κείμενο ενιαίο και αδιάσπαστο, αλλά να το καταταμήσουμε στις φυσικές του ενότητες.
- * Έτσι το βιβλίο χωρίζεται στα εξής κεφάλαια: **Πρόλογος, Πάροδος, Α' Παράβαση, Μεταβατικό Επεισόδιο, Α' Επιρρηματικός Αγώνας, Β' Παράβαση, Ιαμβικές Σκηνές, Β' Επιρρηματικός Αγώνας, Εξοδος.**
- * Κάθε ενότητα κατατέμνεται επίσης στις επιμέρους σκηνές που τη συναπαρτίζουν.

Βασική δομή κάθε ενότητας

- * Κάθε ενότητα του βιβλίου έχει την εξής βασική δομή:
  - Γενική Εισαγωγή στην ενότητα
  - Ειδική Εισαγωγή – Προκαταρκτικά Στοιχεία
  - Κείμενο κατατετμημένο σε Σκηνές
  - Ερμηνευτικά Σχόλια μετά από κάθε Σκηνή (συνοδευόμενα ενίοτε από Παράλληλα Κείμενα)
  - Ερωτήσεις-Δραστηριότητες (κατά κανόνα μετά από κάθε σκηνή)

Επιπλέον

- * Στο βιβλίο προτάσσεται **Εισαγωγή στην Κωμωδία**.
- **Δεν προτάσσεται γενική εισαγωγή στο αρχαίο ελληνικό θέατρο, διότι αυτή θα υπάρχει στο βιβλίο για τον Κύκλωπα.** Κατά πάσα πιθανότητα φέτος θα σας δοθεί σε πρόχειρη, ηλεκτρονική μορφή
- * Στο τέλος του βιβλίου επισυνάπτονται **Προτάσεις για Δημιουργικές Δραστηριότητες**, τις οποίες επιμελήθηκε η κυρία Ελενα Πηδιά.
- * Σε όλο το μήκος του βιβλίου παρατίθεται πλούσιο **φωτογραφικό υλικό** από διάφορες παραστάσεις των Νεφελών.

Η γενική εισαγωγή σε κάθε ενότητα

- Η γενική εισαγωγή προλαμβάνει κυρίως δύο κατηγορίες πληροφοριών:
  - **ΣΧΟΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ:**
    - Η θέση της συγκεκριμένης ενότητας στην εν γένει δομή του έργου.
    - Συγκλίσεις και αποκλίσεις από τον «τύπο» της Παλαιάς Κωμωδίας (ποιες δομικές συμβάσεις του είδους του, π.χ., ακολουθεί ο Αριστοφάνης στη συγκεκριμένη ενότητα, ποιες όχι και γιατί).
  - **ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ**

Ειδική εισαγωγή - Προκαταρκτικά

- Γενική περιγραφή της **διάρθρωσης της ενότητας** (του επιμερισμού της σε σκηνές) και τηλεγραφική απόδοση του περιεχομένου κάθε σκηνής.
- Προσδιορισμό των **βασικότερων σημείων** στα οποία πρέπει να επικεντρωθεί η ανάγνωση («Στην Ενότητα αυτή...»)
- **Σύντομη περίληψη** της ενότητας.
- Ερμηνευτικά στοιχεία για τη **δράση των προσώπων** που πρωταγωνιστούν στην ενότητα.
- Πληροφορίες για τη **Σκηνική Οργάνωση** της ενότητας.

Ειδική εισαγωγή - Προκαταρκτικά

- Μερικά από τα σημεία αυτά είναι σκόπιμο να υπογραμμίζονται στους μαθητές εξαρχής, κυρίως όσα αφορούν στη δομή της ενότητας, τους Στόχους (βασικά σημεία προσοχής) και την περίληψη.
- Τα άλλα δύο σημεία όμως (τη συνολική αποτίμηση της παρουσίας των προσώπων και τα της σκηνικής οργάνωσης) είναι καλύτερο να προκύπτουν φυσιολογικά και παραγωγικά μέσα από τη διδασκαλία

Τα ερμηνευτικά σχόλια

- Τα σχόλια που συνοδεύουν την κάθε ενότητα φαίνονται εκτενή, αλλά είναι τα ελάχιστα απαραίτητα για την ορθή κατανόηση του κειμένου.
- Το βιβλίο, άλλωστε, όπως είπαμε, έχει σκοπό να επιτελέσει διπλό ρόλο: να αποτελέσει **και το εγχειρίδιο του μαθητή, αλλά και το βασικό διδακτικό βοήθημα του εκπαιδευτικού**, ο οποίος μπορεί να βρει σε αυτό όλες τις πληροφορίες και τα εργαλεία που χρειάζεται για τη διδασκαλία.

Τα ερμηνευτικά σχόλια

- Στα ερμηνευτικά σχόλια δίδονται:
- ✓ **ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ:** Φειδωλές σημειώσεις για πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις που αναφέρει ο Αριστοφάνης και που η γνώση τους είναι απαραίτητη για την κατανόηση της δράσης.
- ✓ **ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ:** Κριτικές παρατηρήσεις, που έχουν σκοπό να διαφωτίσουν κρυμμένες πτυχές του κειμένου και να προκαλέσουν περαιτέρω προβληματισμό.

Τα ερμηνευτικά σχόλια: προσοχή!

- Μην νιώσετε υποχρεωμένοι να «παραδώσετε» όλα όσα περιλαμβάνονται στα σχόλια! Μην θεωρήσετε ότι όλες αυτές οι πληροφορίες πρέπει οπωσδήποτε να ενταχθούν στο μάθημά σας!
- Μην νομίζετε ότι απαγορεύεται να προχωρήσετε στην επόμενη ενότητα, αν δεν έχετε καλύψει τα πάντα (θυμηθείτε την αρχή της σπειροειδούς και παλινδρομικής διδασκαλίας)!

Τα ερμηνευτικά σχόλια: προσοχή!

- Τα σχόλια έχουν σκοπό να συμβάλουν σε ένα κonstruktivistικό μοντέλο διδασκαλίας: να βοηθήσουν τους μαθητές να ανακαλύψουν και να παραγάγουν οι ίδιοι τη γνώση. Συνεπώς:
  - ✓ Χρησιμοποιήστε τα σχόλια ως αφορμή για προβληματισμό και όχι ως τον τελικό λόγο για την ερμηνεία του κειμένου.
  - ✓ Αφήστε τους μαθητές να διηθήσουν μόνοι τους, ως επί το πλείστον, τα σχόλια μέσα από διάφορες δραστηριότητες.
  - ✗ Μην διαβάζετε εσείς τα σχόλια στην τάξη.
  - ✗ Μην συμπεριλαμβάνετε στα Φύλλα Εργασίας ασκήσεις που θα απαιτούν απλή αντιγραφή των Σχολίων.

Τα ερμηνευτικά σχόλια πρέπει:

- Να αξιοποιούνται στα Φύλλα Εργασίας για την απάντηση βασικών ερωτήσεων κατανόησης, οι οποίες όμως, επαναλαμβάνουμε, να μην απαιτούν απλή αντιγραφή των Σχολίων (με τον τρόπο αυτό ο μαθητής αναπτύσσει και τις ερευνητικές του ικανότητες: μελετά μέσα στην τάξη, μόνος ή σε ομάδες, το κείμενο και τα σχόλια που το συνοδεύουν, προκειμένου να εξαγάγει στοιχεία ερμηνείας).
- Να αποτελούν τη βάση για την επίλυση των Ερωτήσεων και των Δραστηριοτήτων που συνοδεύουν κάθε ενότητα (σε αυτή την περίπτωση ο μαθητής αξιοποιεί τα σχόλια στην κατ' οίκον εργασία του).

Οι Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

- Οι ερωτήσεις ακολουθούν μετά το τέλος της κάθε σκηνής (αν και υπάρχουν σκηνές που δεν συνοδεύονται από ερωτήσεις).
- **Οι ερωτήσεις είναι συνθετικές, ερευνητικές και δημιουργικές στη φύση τους.**
- Στο βιβλίο δεν συμπεριλαμβάνονται ερωτήσεις στοιχειώδους κατανόησης ή ερωτήσεις τις απαντήσεις των οποίων ο μαθητής θα μπορούσε να ανακαλύψει έτοιμες στα Σχόλια. Τέτοιες μπορούν να δίνονται στα φύλλα εργασίας.

Οι Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

- Οι ερωτήσεις προάγουν τον στοχασμό σχετικά με τα σημαντικότερα ερμηνευτικά σημεία του κειμένου, ενίοτε αξιοποιώντας και τα Παράλληλα Κείμενα.
- Ωθούν τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν τη θεατρική διάσταση της σκηνής (στο πλαίσιο της αρχαίας παράστασης).
- Παρακινούν τους μαθητές να μελετήσουν σύγχρονες παραστάσεις των Νεφελών, ώστε να ξεκινήσουν να αντιλαμβάνονται τη διαλεκτική ανάμεσα στο πρωτότυπο δραματικό κείμενο και τη σύγχρονη θεατρική του πρόσληψη.

Οι Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

- Όπως εξηγήθηκε πριν, οι πληροφορίες του υποστηρικτικού υλικού εντάσσονται οργανικά και ουσιαστικά στο διδακτικό σενάριο του μαθήματος. Με τις ερωτήσεις κατανόησης και άλλες δραστηριότητες καλούμε τους μαθητές σε συνολικότερη θεώρηση των πραγμάτων, σε ένταξη του μέρους στο όλο, σε προβληματισμό και δημιουργία.
- Οι δραστηριότητες προορίζονται κυρίως για κατ' οίκον εργασία, αλλά σε κάποιες περιπτώσεις (ίσως ελαφρώς διασκευασμένες) μπορούν να αξιοποιηθούν και για τη διδασκαλία στην τάξη.

Οι Ερωτήσεις-Δραστηριότητες

- Και πάλι, **ΜΗΝ ΝΙΩΣΕΤΕ ΥΠΟΧΡΕΩΜΕΝΟΙ** να απαντήσετε όλες τις ερωτήσεις και να εκπονήσετε όλες τις Δραστηριότητες πριν προχωρήσετε στην επόμενη ενότητα.
- Ο εκπαιδευτικός μπορεί (και πρέπει!) **να κινείται παλινδρομικά (μπρος-πίσω) στο κείμενο και το βιβλίο.** Ορισμένες ερωτήσεις, λοιπόν, που συμπεριλαμβάνονται π.χ. στη Σκηνή Α του Προλόγου, διότι εκεί είναι η οργανική τους θέση, μπορεί να είναι καλύτερο να απαντηθούν σε κατοπινότερο στάδιο, όταν ο μαθητής θα έχει απορροφήσει περισσότερο κείμενο.

Ερωτήσεις για συνολική διερεύνηση του έργου και δημιουργικές δραστηριότητες

- Όπως είπαμε, στο τέλος του βιβλίου επισυνάπτονται δύο κατηγορίες γενικών ερωτήσεων:
  1. Ερευνητικές και δημιουργικές δραστηριότητες ειδικά για τις **Νεφέλες**, που συντείνουν σε μια συνολική θεώρηση του έργου
  2. Ευρύτερες δραστηριότητες για το **αρχαίο δράμα και θέατρο εν γένει**

Ερωτήσεις για συνολική διερεύνηση του έργου και δημιουργικές δραστηριότητες

- Οι δραστηριότητες αυτές ανήκουν σε διαφορετικούς τύπους και αναπτύσσουν ποικίλες δεξιότητες στους μαθητές. Υπάρχουν ασκήσεις για:
  - Δημιουργία **πορτοφόλιο**
  - Ερευνητικά **πρότζεκτ** (π.χ. για τα θεατρικά μηχανήματα)
  - **Θεατρικό παίγνιδι** (προφορική αναδιήγηση, μονόλογος, σκηνοθεσία, debate)
  - Ασκήσεις τύπου «**διάδρομος της συνείδησης**» ([conscience alley](#))
  - **Καλλιτεχνικές δραστηριότητες** σε συνεργασία με τον καθηγητή της Τέχνης (π.χ. κατασκευή προσωπείων και κοστούμιών)
  - Ασκήσεις **μετασχηματισμού της γνώσης** (π.χ. μετατροπή του δραματικού κειμένου σε άλλες μορφές λόγου)

Η Εισαγωγή στην Κωμωδία

- Η Εισαγωγή που προτάσσεται στο βιβλίο περιλαμβάνει:
- ✓ Γενική αναφορά στη θέση και τη σημασία της Κωμωδίας στους αθηναϊκούς δραματικούς αγώνες.
- ✓ Αναφορά στις φάσεις της ιστορικής εξέλιξης του είδους
- ✓ Σύντομη περιγραφή των γενικών χαρακτηριστικών της Παλαιάς Κωμωδίας και δη της πολιτικής κωμωδίας
- ✓ Αναφορά στη σχέση της Κωμωδίας με την πόλιν και τον διδακτικό της ρόλο.
- ✓ Αναφορά στην καταγωγή της Κωμωδίας
- ✓ Σύντομη εισαγωγή στη ζωή και το έργο του Αριστοφάνη
- ✓ Σύντομη εισαγωγή στην κωμωδία Νεφέλες.

Η Εισαγωγή στην Κωμωδία

- Η Εισαγωγή στην Κωμωδία παρέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που αφορούν το λογοτεχνικό είδος και πρέπει να γνωρίζει πρωτίστως ο/η εκπαιδευτικός.
- **Η Εισαγωγή προτάσσεται στο βιβλίο αναγκαστικά (διότι εκεί είναι η φυσική της θέση), αλλά αυτό δεν σημαίνει πως όλα όσα περιλαμβάνει θα πρέπει να διδαχθούν πριν την έναρξη της διδασκαλίας του κειμένου!**
- Θα ήταν αντιπαιδαγωγικό και αναποτελεσματικό αν προσφέρονταν όλες αυτές οι πληροφορίες στους μαθητές στην αρχή της διδασκαλίας, πριν αποκτήσουν εμπειρία αυτού για το οποίο γίνεται λόγος.

Η Εισαγωγή στην Κωμωδία

- Προτείνεται να δοθούν στους μαθητές τα ελάχιστα, απαραίτητα εκείνα στοιχεία που χρειάζονται για να ξεκινήσουν τη μελέτη του έργου και τα υπόλοιπα να παρεμβάλλονται εκεί και όπου προκύπτουν.
- Είναι πολύ πιο αποτελεσματική η διδασκαλία στοιχείων που έχουν αποκτήσει νόημα για τους μαθητές μας, παρά η προσφορά αποπλαισιωμένων γνώσεων.

Η Εισαγωγή στην Κωμωδία

- Σε καμιά περίπτωση δεν επιθυμούμε να οδηγήσουμε τους μαθητές στην άκριτη απομνημόνευση εισαγωγικών στοιχείων.
- Το επιθυμητό είναι να τα αναγνωρίζουν στο έργο και – κυρίως – να κατανοούν τον λειτουργικό τους ρόλο.
- Εννοείται ότι, όποτε χρειάζεται, θα ανατρέχουμε με τους μαθητές μας στην εισαγωγή και θα συζητούμε το σημείο που μας ενδιαφέρει.
- Η εισαγωγή αποτελεί σταθερό σημείο αναφοράς στη διάρκεια της διδασκαλίας της κωμωδίας.

Η Εισαγωγή στην Κωμωδία

- * Βασικά στοιχεία εισαγωγής, βέβαια, πρέπει να προηγηθούν της διδασκαλίας του κειμένου, όπως:
  - ✓ Το θεατρικό είδος της κωμωδίας στο πλαίσιο των δραματικών αγώνων
  - ✓ Η σχέση κωμωδίας – πόλεως
  - ✓ Ο Αριστοφάνης και οι Νεφέλες
- * Εμπλουτισμός και συμπλήρωση όλων των πιο πάνω θα γίνεται στην πορεία των μαθημάτων, καθώς θα προχωράμε στο κείμενο.
- * Θα υπάρχουν επίσης να συζητηθούν και άλλα εισαγωγικά στοιχεία (όπως η καταγωγή της Κωμωδίας, τα βασικά χαρακτηριστικά της Παλαιάς Κωμωδίας, οι ηθοποιοί, κλπ.).

Η Εισαγωγή στην Κωμωδία

*Ο στόχος μας είναι με την ολοκλήρωση της διδασκαλίας του έργου (όχι των δύο διδακτικών ωρών της Εισαγωγής) οι μαθητές μας να έχουν κατακτήσει τα βασικά στοιχεία της Κωμωδίας και να μπορούν να αξιοποιούν τις γνώσεις αυτές, ώστε να συζητούν για τις Νεφέλες.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ- ΣΥΖΗΤΗΣΗ